

تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران

از ظهور اسلام تا پایان سامانیان

تألیف و گردآوری

عباس قدیانی

تهران ۱۳۸۴

قدیانی، عباس، ۱۳۴۲ -

تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران از ظهور اسلام تا پایان سامانیان / تألیف و گردآوری عباس قدیانی. - تهران: فرهنگ مکتوب، ۱۳۸۴.
۳۹۱ ص: نمودار.

ISBN 964 - 95966 - 4 - x: ۳۹۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۳۸۹] - ۳۹۱.

۱. ایران -- تاریخ -- پس از اسلام، ۱۲ ق. - ۳۸۹ ق. ۲. ایران -- تاریخ -- سامانیان، ۲۷۹ - ۳۸۹ ق. ۳. ایران -- تاریخ -- پس از اسلام، ۱۲ ق. الف. عنوان.

۹۵۵/۰۴

DSR ۵۱۱ / ۴

۴۰۸۱۷ - ۸۳ م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات فرهنگ مکتوب

تهران - صندوق پستی ۳۴۳۳ - ۱۹۳۹۵

تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران از ظهور اسلام تا پایان سامانیان

تألیف و گردآوری: عباس قدیانی

چاپ اول: ۱۳۸۴

تیراژ: ۱۵۰۰ نسخه

حروفچینی: گنجینه

لیتوگرافی: اسپادانا

چاپ: کامران

همه حقوق محفوظ است.

شابک x - ۴ - ۹۵۹۶۶ - ۹۶۴ - x - 964 - 95966 - 4 - ISBN

۳۹۰۰ تومان

فهرست

پیشگفتار.....	۱۷
فصل اول - عربستان و جغرافیای تاریخی.....	۱۹
عربستان قبل از اسلام.....	۱۹
قوم عرب.....	۲۴
۱- عرب بانده.....	۲۴
۲- عرب قحطانیه.....	۲۵
۳- عرب اسماعیلیه یا مستعربه.....	۲۸
دین و اعتقادات.....	۲۹
مرکزیت یافتن مکه.....	۳۱
فصل دوم - اسلام در ایران.....	۳۵
«قرآن کریم».....	۳۵
ورود اسلام به ایران.....	۳۵
اسلام در ایران.....	۳۷
اسلام.....	۴۵
اصول اسلام.....	۴۷
ارکان اسلام.....	۵۱

۵۴	حضرت محمد (ص) «پیامبر گرامی اسلام»
۵۶	ولادت پیامبر اکرم (ص)
۵۶	نامهای شریف پیامبر اکرم (ص)
۵۷	القاب پیامبر اکرم (ص)
۶۰	بعثت
۶۱	دعوت به اسلام
۶۷	گسترش دین اسلام
۶۹	هجرت به مدینه
۷۰	جنگ بدر
۷۲	جنگ اُحد
۷۳	جنگ خندق
۷۶	صلح حدیبیه
۷۷	جنگ خیبر
۷۷	فتح مکه
۷۹	آخرین حج
۸۰	معجزه پیامبر اکرم (ص)
۸۱	خلفای راشدین
۸۲	خلافت ابوبکر (۱۱ - ۱۳ هجرت)
۸۳	لشکرکشی به ایران و شام
۸۵	خلافت عمر بن الخطاب (۱۳ - ۲۳ هجرت)
۸۵	مهاجرت اعراب به ایران
۸۷	نیروهای خالد در حیره
۸۷	فتح ابله و نبرد زنجیر
۸۸	جنگ مذار
۸۸	نبرد ولجه

نبرد الیس	۸۸
نبرد امغیشیا و فتح حیره	۸۹
نبرد و فتح انبار	۸۹
نبرد عین التمر	۸۹
نبرد دومة الجندال	۹۰
نبرد نمارق	۹۱
نبرد کسکر	۹۱
جنگ الجسر یا قس الناطف	۹۱
نبرد بویب	۹۲
جنگ قادسیه	۹۳
فتح ویه اردشیر	۹۵
تصرف تیسفون (مدائن)	۹۵
جنگ جلولاء (۱۶ هجری = ۶۳۷ میلادی)	۹۶
جنگ نهاوند	۹۷
فتح اصفهان	۹۹
جنگ واجرود	۹۹
سرانجام یزدگرد سوم	۱۰۰
خلافت عثمان	۱۰۲
خلافت علی (ع)	۱۰۳
امامان معصوم	۱۰۹
حضرت علی (ع)	۱۰۹
غدير خم	۱۱۳
جنگ جمل	۱۱۵
جنگ صفین	۱۱۸
جنگ نهروان	۱۲۱

۱۲۲	شهادت علی (ع).....
۱۳۱	عکس العمل شهادت علی (ع).....
۱۳۲	سازمانهای سیاسی و مذهبی در عراق.....
۱۳۲	عثمانیان.....
۱۳۳	شیعه.....
۱۳۵	خوارج.....
۱۳۵	سودجویان.....
۱۳۷	کوفه پس از شهادت علی (ع).....
۱۴۱	خلفای اموی.....
۱۴۷	فصل سوم - ایران در عصر امویان.....
۱۵۰	انواع مالکیت زمین در دوره امویان.....
۱۵۲	نظام مالیتهای ارضی در زمان دولت اموی.....
۱۵۴	عوامل انحطاط و سقوط دولت اموی.....
۱۵۵	رشد شهرها.....
۱۵۸	موالی.....
۱۶۱	فصل چهارم - ایران در دوره عباسیان.....
۱۶۱	ابومسلم خراسانی.....
۱۶۲	قیام ابومسلم خراسانی و انقراض حکومت امویان.....
۱۶۴	اقدامات ابومسلم برای تثبیت قدرت عباسیان.....
۱۶۷	ایران در زمان حکومت عباسیان (۱۳۲ - ۶۵۶).....
۱۷۲	طبقات اجتماعی در دوره عباسیان.....
۱۷۵	نظام دیوانی در زمان عباسیان.....
۱۷۷	ثروت.....

۱۷۹	موجبات کمی هزینه‌ها:
۱۷۹	موجبات فزونی هزینه‌ها:
۱۸۰	علل سقوط عباسیان:
۱۸۱	خلافت سفاح (۱۳۲ - ۱۳۶)
۱۸۳	بنی عباس و علویان
۱۸۴	خلافت ابوجعفر منصور (۱۳۶ - ۱۵۸)
۱۸۵	خلافت مهدی (۱۵۸ - ۱۶۹) و خلافت هادی (۱۶۹ - ۱۷۰)
۱۸۶	خلافت هارون الرشید (۱۷۰ - ۱۹۳)
۱۸۸	برامکه
۱۹۰	تجزیه دولت عرب
۱۹۲	خلافت امین (۱۹۳ - ۱۹۸)
۱۹۳	خلافت مأمون (۱۹۸ - ۲۱۸)
۱۹۵	خلافت معتصم (۲۱۸ - ۲۲۷)
۱۹۸	واثق
۱۹۸	متوکل
۲۰۰	المنتصر بالله
۲۰۰	المستعین بالله
۲۰۱	المتعز بالله
۲۰۱	المهتدی بالله
۲۰۳	معتمد
۲۰۴	المعتضد
۲۰۴	مکتفی
۲۰۵	مقتدر
۲۰۶	القاهر بالله
۲۰۶	الرضی بالله

۲۰۷	المتقی بالله
۲۰۸	المستکفی بالله
۲۰۸	خلافت در دوره نفوذ سلاطین ایرانی
۲۰۹	المطیع بالله
۲۰۹	الطایع بالله
۲۱۰	القادر بالله
۲۱۱	القائم بامر الله
۲۱۳	المقتدی بالله
۲۱۴	المستظهر بالله
۲۱۴	المسترشد بالله
۲۱۵	الرشد بالله
۲۱۵	المقتفی لامر الله
۲۱۵	المستجد بالله
۲۱۶	المستضی بامر الله
۲۱۶	الناصر الدین الله
۲۱۷	الظاهر بالله
۲۱۸	المستنصر بالله
۲۱۸	المستعصم بالله
۲۱۹	خلفای عباسی و زمان خلافت هر یک
۲۲۱	فصل پنجم - قیامها
۲۲۳	شعوبیه
۲۲۶	ابن مقفع
۲۳۰	برامکه
۲۳۷	خاندان سهل

قیامهای مذهبی	۲۳۹
به آفرید	۲۳۹
سندباد	۲۴۱
اسحق ترک	۲۴۳
راوندیه	۲۴۴
استاذ سپس	۲۴۵
بابک خرم‌دین	۲۵۳
مازیار بن قارن	۲۶۰
افشین	۲۶۱

فصل ششم - طاهریان، علویان، امرای محلی طبرستان، جستانیان،

ساجیان و.....	۲۶۵
طاهریان (۲۵۹ - ۲۰۶)	۲۶۵
۱- طاهر بن حسین (۲۰۶ - ۲۰۷)	۲۶۵
۲- طلح‌بن طاهر (۲۰۷ - ۲۱۳)	۲۷۴
۳- عبدالله بن طاهر (۲۱۳ - ۲۳۰)	۲۷۴
۴- طاهر بن عبدالله (۲۳۰ - ۲۴۸)	۲۷۵
۵- محمد بن طاهر (۲۴۸ - ۲۵۹)	۲۷۵
امرای طاهری و زمان امارت هریک	۲۷۶
علویان طبرستان (۲۵۰ - ۳۱۶)	۲۷۶
۱- حسن بن زید داعی کبیر (۲۵۰ - ۲۷۰)	۲۷۷
۲- محمد بن زید داعی (۲۷۰ - ۲۸۷)	۲۸۱
۳- حسن بن علی ناصر کبیر (۳۰۱ - ۳۰۴)	۲۸۳
۴- حسن بن قاسم داعی صغیر (۳۰۴ - ۳۱۶)	۲۸۷
سادات علوی طبرستان	۲۹۰

۲۹۱	امرای محلی طبرستان
۲۹۱	اسپهبدان
۲۹۳	قارنیان یا سوخرائیان
۲۹۳	حکام قارنیان یا سوخرائیان
۲۹۴	باوندیان
۲۹۶	اسامی آل باوند
۲۹۷	نام تاریخ جلوس
۲۹۷	نام تاریخ جلوس
۲۹۸	اسامی دابویهیان
۲۹۸	پادوسبانیان
۲۹۹	اسامی بنی پادوسپان
۳۰۱	جستانیان
۳۰۲	والیان آذربایجان در دوران تسلط عرب
۳۰۴	والیان ارمنیه در دوران تسلط اعراب
۳۰۴	امویان
۳۰۵	عباسیان
۳۰۸	سلسلهٔ امرای ساجی
۳۱۰	۱- ابوالساج دیوداد اول (۲۶۶ هجری قمری)
۳۱۰	۲- ابوالمسافر محمد افشین (۲۶۶ - ۲۸۸ هجری قمری)
۳۱۱	۳- دیوداد دوم - پسر محمد (۲۸۸ هجری قمری)
۳۱۱	۴- ابوالقاسم یوسف (۲۸۸ - ۳۱۵ هجری قمری)
۳۱۲	۵- ابوالمنصور فتح - پسر محمد افشین (۳۱۵ - ۳۱۸ هجری قمری)
۳۱۴	امرای کنکریان
۳۱۵	جدول امرای سالاریان
۳۱۵	امرای روادیان

۳۱۵	نام تاریخ جلوس
۳۱۶	امرای احمد یلیان
۳۱۷	امرای شیبانیان
۳۱۷	شروانشاهان
۳۱۸	امرای شروانشاهان
۳۱۹	شروانشاهان (شماخی)
۳۱۹	امرای مرند:
۳۲۰	جدول امرای مرند
۳۲۱	امرای ارومی:
۳۲۲	جدول امرای ارومی
۳۲۲	خداوندان نریز:
۳۲۳	جدول امرای نریز:
۳۲۳	حکام فاریسوس:
۳۲۴	خاندان آرجرونیان:
۳۲۴	خاندان باکراتونی:
۳۲۵	امرای تفلیس:
۳۲۶	شدادیان:
۳۲۶	شدادیان آنی:
۳۲۷	جدول امرای شدادیان «آنی»:
۳۲۷	والیان ری در دوران تسلط اعراب:
۳۲۸	والیان فارس:
۳۲۸	امویان:
۳۲۹	عباسیان:

فصل هفتم - صفاریان.....	۳۳۱
امرای سلسله صفاری.....	۳۳۸
یعقوب بن لیث (۲۴۷-۲۶۵ هجری قمری).....	۳۳۸
عمرو بن لیث (۲۶۵-۲۸۷).....	۳۴۶
رفع شورش خراسان.....	۳۵۰
اختلافات عمرو المؤمن.....	۳۵۲
قتل عمرو در سال ۲۸۹.....	۳۵۵
ابوالحسن طاهر بن محمد بن عمرو بن لیث (۲۸۷-۲۹۶).....	۳۵۷
لیث بن علی بن لیث (۲۹۶-۲۹۸).....	۳۵۸
ابوعلی محمد بن علی بن لیث (محرم ۲۹۸ - ذی الحجة ۲۹۸).....	۳۵۹
حکمرانان صفاریان.....	۳۶۰

فصل هشتم - سامانیان.....	۳۶۱
یعقوب و اسماعیل و اسحاق و اسد و حمید.....	۳۶۲
نزاع نصر و اسماعیل با یکدیگر در ۲۷۵.....	۳۶۳
۱- اسماعیل بن احمد، امیر عادل (۲۷۹-۲۹۵).....	۳۶۵
۲- ابونصر احمد بن اسمعیل (۲۹۵-۳۰۱ هجری قمری).....	۳۶۸
۳- نصر بن احمد (۳۰۱ - ۳۳۱ هجری قمری).....	۳۶۹
۴- نوح بن نصر (۳۳۱ - ۳۴۳).....	۳۷۰
۵- ابوالفوارس عبدالملک بن نوح (۳۴۳ - ۳۵۰).....	۳۷۳
۶- ابوصالح منصور بن نوح (۳۵۰ - ۳۶۶ هجری قمری).....	۳۷۵
۷- ابوالقاسم نوح بن منصور (۳۶۶ - ۳۸۷ هجری قمری).....	۳۷۵
۸- ابوالحارث منصور بن نوح (۳۸۷ - ۳۸۹).....	۳۷۷
۹- ابوالفوارس عبدالملک بن نوح (از ۱۲ صفر تا ۱۰ ذی القعدة ۳۸۹).....	۳۷۸
انقراض دولت سامانی.....	۳۷۹

۳۷۹	وضعیت اداری و اقتصادی سامانیان
۳۸۱	دستگاه اداری
۳۸۳	مالیات در دوره سامانیان
۳۸۳	سقوط سامانیان
۳۸۵	امرای سامانی
۳۸۹	منابع

پیشگفتار

در حالی که رومی‌ها در حال حمله به مرزهای ایران بودند، بزرگان و پادشاهان ساسانی با یکدیگر مشغول کشمکش شده و وضع کشور را بسیار آشفته نمودند. و نارضایتی مردم نیز در این روزگار روز به روز بیش‌تر می‌گردید، زیرا بزرگان به جز امتیازاتی که داشتند سعی می‌کردند از آشفتگی وضع کشور برای به‌دست آوردن ثروت و قدرت بیش‌تر استفاده کنند که این خود با ظلم و ستم بر مردم همراه بود.

در چنین شرایطی مسلمانان که ایمانی قوی و عقیده‌ای استوار داشتند و برای گسترش اسلام مبارزه می‌کردند با سپاهیان دولت ساسانی به‌جنگ پرداختند و توانستند مداین را تصرف کنند و پیام نجات‌بخش و عدالت‌طلبانه‌ی اسلام را شنیده و با پذیرش اسلام، دوران نوینی را آغاز کردند؛ و به‌این ترتیب دوره‌ی جدیدی به‌نام «دوره‌ی اسلامی در تاریخ ایران آغاز شد و سلسله‌ی ساسانی پس از ۴۲۶ سال حکومت در ۳۰ هجری شمسی سقوط کرد.

در این مسیر دولتهایی پس از پیامبر(ص) بر آن سرزمینهایی که اسلام در آن راه یافته بود حکومت خود را بسط و گسترش دادند که امویان و عباسیان از آن جمله‌اند. به‌هر حال، تاریخ دولت اموی و عباسی که رابطه‌ی نزدیکی با تاریخ ایران دارد به‌لحاظ اثرگذاری و اثرپذیری به‌شدت با تاریخ ایران مرتبط است و شخصیت‌های تاریخی دو حوزه حاکمیت جغرافیای ایران و عرب نیز به‌هم پیوسته، پس علی‌رغم همه‌ی فرازها و فرودها، بسیاری از سلاطین، شخصیت‌های سیاسی و مذهبی و لشکری دنیای اسلام و همچنین مناطق جغرافیای آن، در حوزه مطالعه تاریخ ایران قرار

می‌گیرند؛ تاریخ اسلام، فرق‌گوناگون و اسلام در ایران و نیز نقش ائمه اطهار(ع) و سیره آنها در تاریخ ایران به‌نحوی شایسته و برجسته نمایان است و در نتیجه تاریخ ایران بعد از اسلام به‌شکلی بارز و غیرقابل تفکیک با تاریخ اسلام گره خورده و ترکیب شده و مورخ نمی‌تواند تاریخ ایران را جدا از تاریخ اسلام به‌نگارش درآورد از این رو در این کتاب تاریخ اسلام و نگاهی به‌زندگی پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار(ع) که نیز نقش آن آمیخته با زندگی مردم ایران، و جدا ناشدنی می‌باشد آورده شده و این تفکر نباید باشد که چگونه در شرح تاریخ ایران [در کتاب حاضر] زندگانی ائمه اطهار(ع) شرح داده شده که مؤلف بر این عقیده و باور است که تاریخ ایران بعد از اسلام و روی آوردن ملت ایران به‌اسلام تاریخ ایران را کاملاً با تاریخ اسلام آمیخت و در این مسیر قرار داد. علی‌ایحال ویژگی کتاب حاضر نه آن است که فقط به‌ذکر جنگها، پادشاهان و فتوحات پرداخته شده باشد بلکه با نگاهی به‌فرهنگ، تمدن و مذهب و زندگی اجتماعی نگاهی دیگر به‌هنر و هنرمندی آنان پرداخته و تاریخ دوره‌مربوطه را مورد بررسی قرار داده است.

لازم به‌ذکر است که نگارنده برآن بوده است که تاریخ ایران را در دوره‌اسلامی در حد مقدور تقدیم علاقمندان نمایند و از شمع کم‌سویی که افروخته شده بار دیگر پرتوهای تاریخ پر عظمت و با قدمت ایران نمایانتر گردد به‌هر حال متذکر می‌گردد که در تدوین کتاب حاضر از منابع مختلف و بسیاری بهره‌گرفته شد که فهرست منابع اصلی آن در قسمت پایانی کتاب ذکر گردیده و علاوه بر آن سعی شده از نظرات اساتید محترم تاریخ استفاده شود که لازم است از تمامی افراد و اساتید تشکر و قدردانی گردد که چنانچه مطالعات گذشتگان نبود این مهم میسر نمی‌گردید خداوند همه‌آنان را بخشنود سازد.

عباس قدیانی